

УКРАЇНСЬКИЙ ФЕДЕРАЛІЗМ: «СЛОВ'ЯНСЬКА ІДЕЯ В НАЦІОНАЛЬНИХ ШАТАХ»

*Рецензія на книгу: Корольов Г. Український федералізм в історичному дискурсі (XIX – початок XX століття) (Київ, 2010)**

Головною ідеєю книги є твердження автора, що український федералізм був відповіддю суспільства на історичний виклик бездержавності. Ідеї федералізму були притаманні усій Центральній Європі XIX – початку XX ст., яка політично жевріла під володарюванням імперії Романових, Габсбургів та Гогенцолернів. Український федералізм розглядається як складова частина взаємопереплетених процесів модернізації імперії та розвитку національних проектів «неісторичних» народів у Центрально-Східній Європі. У «довгому» XIX ст. федералізм став легітимним проектом державності центральноєвропейських спільнот [1, с. 78]. Такий підхід до проблематики є одним з визнаних у світовій історичній науці і є надзвичайно актуальним для української історіографії.

Г. Корольов показує відмінність між західноєвропейською державою-нацією та політичним проектом Російської імперії, на основі суперечностей між якими постала модерна українська нація. Інтелектуали Західної християнської цивілізації розуміли і розуміють людину через її зовнішні відносини зі світом. Саме тому західна особистість-«персона» створила найдинамічнішу цивілізацію з ринковою економікою, правовою державою, громадянським суспільством та новосвропейською наукою. На православному Сході людину бачили як духовну істоту, з її таїною внутрішнього життя. Православна особистість-«иностаць» завжди зосереджувалася на потаємному, але у часи посилення Заходу підкорилася його авторитету в зовнішніх способах життя. Діалог між західною моделлю існування та православним духовним світосприйманням був нерівним. Українське традиційне суспільство раннього нового і нового часу не було винятком і заради власного виживання було змушене болісно перебирати західну модель життя, тобто модернізуватися. Одним з аспектів модернізації стало запозичення та творчого переосмислення українськими інтелектуалами західних ідей федералізму. Як зазначає автор, федералізм виник як шлях реалізації слов'янської ідеї в націо-

нальних шатах [1, с. 66]. Поняття «державо-нація» – надбання західної думки і модерне явище політичного життя Західної Європи XIX – початку XX ст. Воно полягало у поширенні доктрини «народного суверенітету», секуляризації європейського мислення, розвитку капіталізму. Ідея православної східнослов'янської цивілізації полягала в ідеї історичної місії Росії [1, с. 6].

Важливо, що XVIII ст. було для Західної Європи часом перемоги «держав-націй», а для Центральної та Східної – імперій. В українській історіографії рішучий наступ на український автономізм за правління Петра I та Катерини II розглядається як парадоксальний [1, с. 21]. Все-таки це було складовою частиною здійснення великих імперських проектів, що реалізовувалися не тільки російською елітою, але й «непанівними» центральноєвропейськими нобілітетами. Г. Корольов небезпідставно розглядає козацький автономізм XVIII ст. як предтечу українського федералізму XIX ст. Слід додати, що внесок українських інтелектуалів (у першу чергу інтелектуалів Гетьманщини) в проект Російської імперії є ще не до кінця досліджений й оцінений. Російські політики та інтелектуали змогли усвідомити свою Московську державу-імперією лише завдяки «іншим», схожих на себе, але не своїх.

У першій половині XIX ст. інтелектуали Російської імперії одночасно відчували свою близькість до західних колег та прірву відмінностей між своїми на родами. Ця дилема між «західниками» та слов'янофілами стала визначальною для інтелектуального життя усіх спільнот, які модернізуються на периферії західної цивілізації та європейської капіталістичної економіки.

Автор проаналізував найбільш відомі політичні проекти, які відбивали розвиток ідей федералізму в українському та російському інтелектуальному середовищах. М. Муравйов займався ідеєю найбільш оптимальної політичної системи для Росії. Тому в основу його федерації був покладений господарсько-економічний принцип. На українських землях передбачалося утворення Української та Чорноморської держав з центрами в Харкові та Києві. Згідно з «Руською правдою» П. Пестеля, політична модель базувалася на єдиних території, державі, мові, законах, тому для України у цьому проекті не було місця. Брати А. та П. Борисови обґрунтували ідею слов'янської єдності через утво-

* Корольов Г. Український федералізм в історичному дискурсі (XIX – початок XX століття). – К. : Інститут історії України НАН України, 2010. – 150 с.

рення відповідної республіки. Братчики Кирило-Мефодіївського товариства стали «західниками мимоволі», сприйнявши та модернізувавши європейські ідеї у контексті української історії. Вітчизняне слов'янофільство було схожим на російське, але мимоволі орієнтувалося на Захід [1, с. 76]. Важливо, що сама офіційна імперська ідеологія штовхала українську інтелігенцію на власний політичний проект.

Роль М. Драгоманова у розробці теорії українського федералізму була визначальною. Його погляд на проблему децентралізації імперії, автономії України у складі Росії став ідеологічною програмою українського «визвольного руху» [1, с. 75]. Ідея федералізму у Наддніпрянській Україні була відповіддю на російський централізм. Головним ідеологом федералізму став М. Грушевського, який доповнив драгоманівський федералізм двома принциповими положеннями: демократизмом влади та суспільства і конституціоналізмом [1, с. 76–77]. Г. Корольов доводить, що ідея самостійності розвивалася невіддільно від федералізму. М. Грушевський у період першої російської революції утвердився у своїх федералістських поглядах, І. Франко також продовжував вважати, що федералізм не заперечує самостійності [1, с. 40].

Якщо федералізм був надбанням західної суспільно-політичної думки, то соборність стала українським розумінням формування державності [1, с. 41]. Історія поняття «соборність» та зміна значень, які вкладали у нього українські інтелектуали та політики, на нашу думку, є цікавим аспектом подальших досліджень федералізму. Український федералізм і соборність продовжували козацько-автономістські/ малоросійські політичні проекти, в основі яких лежало децентралістське бачення держави та суспільства [2]. Саме ця особливість вітчизняної політичної думки стала основою для українського федералізму, перетворивши його на реальну та перспективну програму.

Автор дійшов висновку, що в історичній ситуації другої російської та української революції більшовизм виявився триумфатором на українських землях, оскільки скористався головними ідеями федералізму [1, с. 118]. Цікаво, що без радянського федералізму не було б України 24 серпня 1991 р., а сам федералізм здатний відігравати позитивну роль за тоталітарних, авторитарних та демократичних політичних режимів. Роль федералізму в національному проекті «Україна» ще маловивчена, книга Г. Корольова все-таки ставить більше проблем та питань, ніж дає відповідей, але в цьому і полягає її цінність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Корольов Г. Український федералізм в історичному дискурсі (XIX – початок XX століття). – К. : Інститут історії України НАН України, 2010. – 150 с.
2. Кононенко В. Суспільно-політичні уявлення та ідеї козацьких інтелектуалів Гетьманщини (кінець 80-х років XVII – кінець XVIII ст.): Автореф. ... канд. іст. наук. – К., 2010. – С. 14–16.

© В. П. Кононенко, 2010

Стаття надійшла до редакції 01.10.2010